

Data akceptacji: 24.06.2022

Data publikacji: 22.12.2022

Krzysztof Nowak

Uniwersytet Śląski w Katowicach

krzysztof.nowak@us.edu.pl

 <https://orcid.org/0000-0001-7574-7481>

Na wołoskich rubieżach Pochodzenie i stosunki etniczne ludności wołoskiej/wałaskiej na pograniczu śląsko-kisucko-morawskim (w świetle historiografii)*

Abstrakt: Od wielu lat sprawy pochodzenia etnicznego migrantów wołoskich budzą kontrowersje. Omawiany obszar stanowił punkt końcowy wołoskich migracji na kierunku zachodnim. Skąpe przekazy źródłowe powodowały, że w wielu pracach ważną rolę odgrywały czynniki subiektywne i polityczne dotyczące opinii na temat przewagi i roli elementów słowiańskich bądź rumuńskich w osadnictwie wołoskim. Autor artykułu omawia historiografię problemu pochodzenia etnicznego Wołochów/Wałachów przybyłych na geograficzne i historyczne pogranicze Śląska, Kisuc i Moraw w pierwszej połowie XVI wieku. Najbardziej udokumentowaną źródłowo publikacją naukową na ten temat pozostaje nadal praca czeskiego badacza Josefa Macůrka z 1959 roku.

Słowa kluczowe: Wołosi/Wałasi, Śląsk, Kisuca, Morawy, Josef Macůrek

Badacze dziejów obszaru łuku Karpat są zgodni, że przemiany ekonomiczne i kulturowe, jakie dokonyły się na tym terenie za pośrednictwem osadników wołoskich, stały się przełomowe dla dalszego rozwoju tej społeczności. Kontrowersje

* Niniejszy artykuł jest kontynuacją rozważań rozpoczętych publikacją autora: *Na wołoskich rubieżach. Kolonizacja i kierunki migracji ludności wołoskiej/wałaskiej na pograniczu śląsko-kisucko-morawskim (w świetle historiografii)*, „Balkanica Posnanensia. Acta et Studia” 2022, t. 29, s. 331–352, i powstał również w ramach projektu NPRH „Wołosi w europejskiej i polskiej przestrzeni kulturowej. Migracje — osadnictwo — dziedzictwo kulturowe” (Projekt nr 0604/NPRH3/H12/82/2014).

budził natomiast przebieg samej kolonizacji wołoskiej, problem kierunków migracyjnych, liczby Wołochów/Wałachów czy ich pochodzenia etnicznego. Dotyczyło to również tych pasterskich nomadów, którzy pojawili się na pograniczu śląsko-morawsko-kisuckim, czyli współczesnym państwowym pograniczu polsko-czesko-słowackim, a więc tam, gdzie w XVI wieku zatrzymała się wołoska/wałaska kolonizacja¹. W przypadku kierunków migracyjnych czy zasięgu wałaskiej kolonizacji dawni i współcześni historycy, językoznawcy i etnologowie są już jednak generalnie zgodni, że pierwsze ślady Wałachów na omawianym pograniczu pochodzą z końca XV wieku, natomiast ich większe grupy, nadal przeważnie o charakterze transhumancyjnym, pojawiły się w XVI stuleciu. Na Śląsk Cieszyński Wałasi napływali od strony Beskidu Żywieckiego i Górnych Kisuc, na Kisuce z kolei przybywali wcześniej z Orawy i Żywiecczyzny. Natomiast na pogranicze morawsko-śląskie i morawsko-kisuckie pierwsze grupy wałaskie weszły najpierw od strony Śląska Cieszyńskiego, a następne także z Kisuc. Przemieszczający się między Beskidem Żywieckim, Beskidem Śląskim, Kisucami i Bramą Morawską wałascy pasterze nigdy też nie przeważali liczebnie nad innymi mieszkańcami tamtejszych obszarów górskich².

¹ Na omawianym pograniczu powszechnie używa się określeń *Wałasi*, *wałaski*, dlatego nazwą *Wołosi* i pochodnymi posługuję się w artykule tylko w odniesieniu do szerszej problematyki ich dotyczącej.

² Historiografię z tym związaną do 1959 roku omawia zwłaszcza J. Macůrek: *Valaši v západních Karpatech v 15.—18. století. K dějinám osídlení a hospodářsko-spoločenského vývoje jižního Těšínska, jihozápadního Polska, severozápadního Slovenska a východní Moravy*, Ostrava 1959. Z innych, nowszych prac zob. zwłaszcza publikacje: J. Štika, *Moravské Valašsko. Jeho vznik a vyvoj*, Ostrava 1973; idem, *Valaši a Valašsko. O povodů Valachů, valašské kolonizaci, vzniku a historii moravského Valašska a take o karpatských salaších*, Rožnov pod Radhoštěm 2007; *Wołoskie dziedzictwo Karpat*, red. J. Szymik, L. Richter, Czeski Cieszyn 2008; J. Al Saheb, *Valašska kolonizace na Těšínsku v 16.—18. století, w: Těšínsko v proměnách staletí. Sborník přednášek z let 2008—2009 k dějinám Těšínského Slezska*, red. D. Pindur, Český Těšín 2010; D. Velička, *Dejiny osídlenia Kysúc*, Martin 2017; *Bacowie i Wałasi. Kultura pasterska na pograniczu polsko-słowackim*, red. E. Kocój, J. Michałek, Cieszyn 2018. W świetle aktualnego stanu badań Wołosi przybyli na obszar Małopolski Wschodniej z przewagą elementu rumuńskiego na początku XV wieku z regionu Maramuresz oraz z obszaru późniejszej Bukowiny mołdawskiej, przesuując się zarówno przez Ruś Podkarpacką/Zakarpacką, Pokucie i Ruś Halicką, jak i przez północną stronę dzisiejszej Słowacji (Zemplin, Szarysz, Spisz). Po drodze ulegali rutenizacji, a następnie w Karpatach Zachodnich — słowakizacji i polonizacji. Niektórzy badacze sugerują, że istniał dodatkowy szlak migracyjny wprost z Bałkanów przez Nizinę Węgierską do słowackiego Gemeru. Zob. np. K. Wolski, *Stan polskich badań nad osadnictwem wołoskim na północ od Karpat*, „Rocznik Przemyski” 1958, t. 9, s. 211—225; J. Repeła, *Przegląd badań nad osadnictwem wołoskim na północ od Karpat*, „Wierchy” 1988—1991, r. 57, s. 190—197; J. Czajkowski, *Dzieje osadnictwa historycznego na Podkarpaciu i jego odzwierciedlenie w grupach etnograficznych*, w: *Łemkowie w historii i kulturze Karpat*, cz. 1, red. J. Czajkowski, Rzeszów 1992, s. 27—166; Z. Szanter, *Skąd przybyli przodkowie Łemków? O osadnictwie z południowych stoków Karpat w Beski-*

Z kolei ze względu na szczupłość przekazów źródłowych kwestia pochodzenia etnicznego Wołochów osiedlonych w Karpatach Zachodnich była i nadal pozostaje jednym z najbardziej dyskusyjnych problemów związanych z tą grupą wędrowców. W zasadzie od początku zainteresowania badaczy tym tematem, czyli od drugiej połowy XIX wieku, dominowała opinia o rumuńskich korzeniach tej ludności, utrwalona głównie przez słoweńskiego językoznawcę Franca Miklošiča (Franza Miklosicha)³. Podstawą tej teorii miało być przede wszystkim nazewnictwo geograficzne i słownictwo związane z pasterstwem, utożsamiane genetycznie z ludnością rumuńskojęzyczną.

Można powiedzieć, że w przypadku Beskidu Śląskiego w panującym obecnie powszechnym przekonaniu przeciętnego miłośnika gór i folkloru o istnieniu tego typu powiązań mają świadczyć takie nazwy lokalne, jak choćby: *Beskid, Czantoria, Czerchla, Gahura, Girowa, Kiczora, Kolybiska, Koszarki, Koszarzyska, Kikula, Na Młace, Przysłup, Sałajka, Siglany*, czy określenia do dziś używane w ogólnej terminologii pasterskiej w polskich górach, tzw. karpatyzmy, kojarzone najczęściej właśnie z obszarem języka rumuńskiego, które oczywiście uległy sławizacji, np. *bryndza, bunc, cucha, fujara, gazda, gielata, grapa, groń, gunia, kierdel/kyrdel, klag/klog, koleba/koliba, kornuta, koszar/koszor, putnia/putyra/puciera, redyk, szałas/szałasz, strąga/strunga, trombita, urda, wetula, żętycał/żentycał/żyńczyca*. Na Śląsku Cieszyńskim do dziś używa się też określeń: *sukno wałaskie*, od którego pochodzi nazwa części odzieży męskiej i żeńskiej (*wałaszczoki*), czy rumuńska *trówła (skrzynia) weselna*⁴. Zwraca się także uwagę na brzmienie niektórych nazwisk funkcjonujących w tym regionie również obecnie (np. Kalaman, Roman,

dzie Niskim i Sądeckim, w: *Magury 93. Przegląd krajoznawczy poświęcony Beskidowi Niskiemu*, SKBP, Warszawa 1994, s. 7—20; eadem, *Jeszcze o osadnictwie zza południowej granicy w Beskidzie Niskim i Sądeckim*, w: *Łemkowie i łemkoznawstwo w Polsce*, red. A.A. Zięba, Kraków 1997, s. 181—202; J. Nalepa, *Łemkowie, Wołosi i Biali Chorwaci. Uwagi dotyczące kwestii genezy osadnictwa ruskiego na polskim Podkarpaciu*, „Acta Archeologica Carpathica” 1997—1998, t. 34, s. 135—173; G. Jawor, *Osady prawa wołoskiego i ich mieszkańcy na Rusi Czerwonej w późnym średniowieczu*, Lublin 2004; idem, *Ethnic Aspects of Settlement in ius valachicum in Medieval Poland (From the 14th to the Beginning of the 16th Century)*, „Balcanica Posnanensia. Acta et Studia” 2015, t. 22, vol. 1, s. 47—57; P. Kłapyta, *Wołoskie osadnictwo w Karpatach w aspekcie historyczno-geograficznym*, w: *Kultura pasterska łuku Karpat i jej oddziaływanie na kulturę Babiogórców*, w: *Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Babiogórskie Centrum Kultury w Zawoi z okazji 30. „Babiogórskiej Jesieni” 19 września 2014 r.*, red. U. Janicka-Krzywda, Kraków—Zawoja 2014, s. 9—21.

³ Zob. F. Miklosich, *Über die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpaten*, Wien 1880.

⁴ Szerzej zob. T. Dobrowolski, *Tradycje wołoskie w kulturze artystycznej górali śląskich*, „Zaranie Śląskie” 1931, z. 2, s. 91—114; W. Karger, *Rumuńska trówła weselna ze śląskich Beskidów*, „Zaranie Śląskie” 1931, z. 2, s. 114—117.

Romański, Wałach, Wlach). Należy podkreślić, że Śląsk Cieszyński jest regionem o zasiedzanej ludności, której w XIX wieku nie objęła, w tak dużym stopniu, jak na innych obszarach, emigracja za chlebem. Poza tym historycy od dawna wiedzieli, że już w XVI wieku pasterzy wędrujących grzbietami i halami Beskidów, zwanych w źródłach *Valachami*, kojarzono z geograficznym pojęciem *Wołoszy*, *Wałaszy*, *Wołochów*, a wszystkie te określenia odnosiły się albo do obszaru położonego tuż za Karpatami, albo ogólniej — do Europy Południowej⁵.

Jak jednak wynika z obserwacji poczynionych przez czeskiego badacza Karela Kadlca, pod koniec XIX wieku pojawiły się teorie negujące opcję rumuńską na rzecz bałkańskiej. Tym samym uciekano od umiejscawiania matecznika Wołochów w Siedmiogrodzie bądź na ziemiach późniejszego XIX-wiecznego Królestwa Rumunii, kierując uwagę na pogranicze albańsko-grecko-macedońskie. Pociągało to za sobą podkreślanie słowiańskiego pochodzenia także Wałachów cieszyńskich, kisuczych i morawskich. Zaczęto akcentować ich ściśle związki z etnicznymi Rusinami i Słowakami, jednocześnie zwracano uwagę, że etniczni Rumuni nie mieli silnego wpływu na sytuację etniczno-językową w tym rejonie, co najwyżej mogli pojawić się w środkowej lub wschodniej Słowacji. Jak twierdził inny czeski badacz František Pastrnek, pasterze — protoplaści Wałachów cieszyńskich, kisuckich i morawskich — dotarli na zachód z obszaru ruskiego. Byli określani według miejscowej wymowy słowem *Voloch*, które zachowało się we współczesnej polszczyźnie (jako *Wołoch*). Później, najpewniej pod wpływem niemczyzny spiskiej, nazwa ta miała wyewoluować w kierunku formy *Valach*. Została ona przejęta przez ludność wędrującą ze Spiszu w kierunku zachodnim. Na tym etapie migracji doszło do jej słowakizacji, przy jednoczesnym zachowaniu w terminologii pasterskiej pojęć pochodzenia rumuńskiego. Potem, wskutek kontaktów z ludnością polskojęzyczną zamieszkałą na północnych krańcach Górnych Węgier, pasterze ci dotarli na Śląsk Cieszyński i Morawy już jako lud słowacko-polski. Natomiast Vincent Prasek uważał, że Wałasi przybyli na pogranicze śląsko-morawskie z ziem zwarcie zasiedlonych przez ludność rumuńską. Jednocześnie przypuszczał, że wśród przybyłych tylko nieliczni mogli być etnicznymi Rumunami („ledwo 50 rodzin”). Jako że było ich niewiele, szybko stopili się z miejscową ludnością, pozostawiając po sobie nazewnictwo geograficzne oraz terminologię pasterską. Z kolei według Jana Válka, omawiane pogranicze zostało skolonizowane (jeszcze w średniowieczu) przeważnie przez ludność rusińską i słowacką, przybyłą ze wschodniej części Słowacji — pogranicza Zemplinu i Rusi

⁵ Zob. J. Porawska, *Stereotypy językowe jako przyczynek do badania stosunków polsko-rumuńskich. Językowo-kulturowy obraz Wołochów i Wołoszczyzny w języku polskim*, w: *Kontakty polsko-rumuńskie na przestrzeni wieków. Relatii polono-române de-a lungul timpului*, red. S. Iachimovschi, E. Wieruszewska, Suceava 2001, s. 169—177.

Podkarpackiej/Zakarpackiej. Badacz powoływał się na wyczuwalne, w jego opinii, różnice występujące pomiędzy językiem ludności słowackiej z zachodniej Słowacji a tzw. słowakizmami typu wschodniego, obecnymi w lokalnej gwarze morawskiej. Jego zdaniem, na tereny objęte średniowieczną kolonizacją w XVII wieku napłynęła kolejna fala migracyjna, w której znaleźli się także Wałasi etnicznie rumuńscy. Za argument potwierdzający tę tezę Válek uznawał pewne formy nazewnictwa, które dopiero w tym okresie pojawiły się w przekazach źródłowych (np. *kiczera*, *groń*, *grapa*). Przeciwno temu stanowisku opowiedział się czeski filolog i archeolog František Černý. Stwierdził on, że pierwsze migracje Wałachów przypadły dopiero na wiek XVI i przeważnie stanowili oni grupę mieszaną, ale ze „słowacką podstawą językową”. Zdaniem Kadlca, Černý miał sporo racji, popadł jednak w skrajność, całkowicie negując wpływy rumuńskie. Sam Kadlec dopuszczał, że potomkowie Wałachów przybyłych na Śląsk Cieszyński i Morawy mieli rumuńskie pochodzenie. Zanim doszli do omawianego pogranicza, ulegli jednak sławizacji. Rumuńskie ślady zachowały się w nazewnictwie i sformułowaniach dotyczących codziennego życia pasterzy. Wałasi cieszyńscy i morawscy byli najprawdopodobniej wymieszani etnicznie, tworząc konglomerat polsko-rusińsko-słowacki, w którym mógł się odnaleźć także jakiś Rumun. W XVI wieku *Wałach* był synonimem pasterza z wysokich gór, ale jeszcze osoby obcej, odróżniającej się od miejscowych poddanych, Polaków czy Słowaków. Gospodarka pasterska prowadzona na wzór wałaski była jednak na tyle atrakcyjna dla miejscowych, że część z nich chętnie się nią zajmowała. W rezultacie pojęcie *Wałach* rozszerzyło się z czasem na wszystkie osoby z obszarów górskich prowadzące działalność pasterską, bez względu na ich pochodzenie etniczne. Tylko jednak w przypadku Moraw nazwa ta przeszła trwale nawet na cały subregion, ale dopiero w XVIII wieku, gdy Wałasi usadowili się w dolinach i stopili się z miejscowymi, zachowując wałaski sposób gospodarowania. W podobnym kierunku ewoluowały nazwy przysiółków morawskich miejscowości. W swych rozważaniach Kadlec zwrócił także uwagę na dokument, w oparciu o który można spekulować na temat ewentualnego rusińskiego pochodzenia Wołochów, w tym przypadku z Orawy. Mowa o liście Katarzyny Zrińskiej, wdowy po Franciszku Turzo, do cesarza Maksymiliana II z 1576 roku. W tekście padają określenia: *rutheni vel alio nomine volachii*; *rutheni seu volachii*; *valachis et ruthenis*; *ruthenos seu valachos*. Co więcej, jak wynika z listu, ludzie określani w ten sposób oświadczyli, że w razie niespełnienia ich próśb będą wracać do Polski. Według Kadlca, autorka listu, pisząc o Polsce, miała prawdopodobnie na myśli kulturowe i etniczne pogranicze polsko-rusińskie, które po kilku wiekach utożsamiano z Galicją Wschodnią⁶.

⁶ K. Kadlec, *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských. S úvodem podávajícím přehled teorií o vzniku rumunského národa*, Praha 1916, s. 408—436, 443—450. Omawiane kry-

Podsumowujący w 1919 roku efekty swoich badań terenowych, polski etnograf Ludomir Sawicki stwierdzał, że pochodzenie rumuńskich pierwiastków w szalaśnictwie morawskim nie może podlegać żadnej wątpliwości, a różnice w ich interpretacjach dotyczyć mogą jedynie sposobu, w jaki elementy te dotarły na zachód — czy przekazywane były bezpośrednio, czy też za pośrednictwem wschodniokarpackich pasterzy, co dotyczyło generalnie całego obszaru Karpat Zachodnich⁷. Takie opinie wyrażała też większość polskich badaczy okresu międzywojennego, a do najważniejszych argumentów przemawiających za kojarzeniem etnogenezy Wołochów z Rumunami awansowały kwestie językowe⁸. Pojawiające się przykłady eliminowania wpływów rumuńskich z charakterystyki kultury wołoskiej nie umknęły jednak uwadze badaczy rumuńskich. Znany historyk Ion Nistor skrytykował te działania w wydanej w 1930 roku książce pt. *Cehoslovaci și Români* [Czechosłowacy i Rumuni], powołując się na obecność rumuńskiego słownictwa w kulturze językowej Wałachów⁹. Podobnie argumentował w 1933 roku w swej pracy Nicolae Drăganu odnośnie do całych Karpat Zachodnich¹⁰. Jego skrajne poglądy w kwestiach ciągłości i datowania rumuńskiego bytowania między Dunajem a Karpatami oraz zakresu słownictwa rumuńskiego na tych obszarach budziły jednak sprzeciw części badaczy. Także węgierskich, którzy w takich opiniach widzieli motywacje polityczne, choć wydane wkrótce potem publikacje sławisty Istvána Kniezsy (który w uznawanych przez Drăganu za rumuńskie słowach i terminach oznaczających kwestie organizacyjne, jak np. *juhas*, *gazda*, widział przede wszystkim hungaryzmy) z tych samych powodów uznawano za granicą za zbyt skrajne w interpretacjach. Nie było

tycznie przez Kadlca prace to m.in.: F. Pastrnek, *O původě moravských Valachů*, „Časopis Matice moravské” 1907, r. 31, s. 113—129; V. Prasek, *Valaši na Frýdecku*, „Věstník Matice Opavské” 1895, č. 5, s. 1—8; idem, *Jmeno „Valach“*, „Národopisný sborník českoslovanský” 1900, č. 6, s. 28—37; cykl J. Válka, *Poznámky k mapě moravského Valašska*, „Časopis Moravského muzea zemského” 1907, r. 7; F. Černý, *Moravští Valaši*, „Časopis Matice moravské” 1909, r. 33, s. 355—365. Warto wspomnieć, że dodatkowe określenie *Wałaskie* miejscowość Międzyrzecze (Meziříčí) otrzymała dopiero pod koniec XVIII wieku, zmieniając nazwę z Międzyrzecza nad Beczwą. Podobnie Kłobuki (Klobouky), dawniej Stare i Nowe Kłobuki. List K. Zrińskiej z 1576 roku zob. w: K. Kadlec, *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherskich...*, s. 496—500.

⁷ L. Sawicki, *Szalaśnictwo na Wołoszczyźnie Morawskiej. (Wędrówki pasterskie w Karpatach 2)*, „Materiały Antrologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne” 1919, t. 14, s. 126—127, 131.

⁸ Zob. np. K. Dobrowolski, *Migracje wołoskie na ziemiach polskich*, w: *Pamiętnik V Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Warszawie 28 listopada do 4 grudnia 1930 r.*, 1: *Referaty*, Lwów 1930 [odbitka].

⁹ I. Nistor, *Cehoslovaci și Români. Expunere istorică*, Cernăuți 1930, s. 267—272. Z drugiej strony I. Nistor reprezentował pogląd, że polscy górale z Bukowiny byli spolszczonymi Słowakami, zob. *ibidem*, s. 300—302.

¹⁰ N. Drăganu, *Români în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticei*, București 1933, s. 170—223.

bowiem źródeł pisanych dotyczących pobytu pasterzy etnicznie rumuńskich w Karpatach Zachodnich sprzed XV wieku, jak i potwierdzających tezę o wczesnośredniowiecznych — według Kniezsy — pozostałościach wpływów języka węgierskiego pod Tatrami¹¹.

Już w 1915 roku mocnych argumentów za opcją rumuńską dostarczyło polskim historykom studium romanisty Stanisława Wędkiewicza na temat śladów języka rumuńskiego na ziemiach polskich¹², co rozwinął w 1935 roku jego uczeń Stanisław Łukasik w dystertacji *Obustronne stosunki językowe rumuńsko-polskie w słownictwie, toponomastyce i onomastyce*. Jak dowodził jej autor, elementy języka rumuńskiego „obejmują w większości wypadków również narzecza ruskie i słowackie, stosując się tu i tam do różnych właściwości fonetycznych, z którymi występują następnie na gruncie polskim”, a język polski wchłania „znaczną ilość tych zapożyczeń z wierniejszym zachowaniem fonetyzmu pierwowzorów”. Zapożyczenia słowiańskie miały zaś mówić „wyraźnie o ich podwójnym pochodzeniu, dunajskobałkańskim i dakorumuńskim, i nasuwają przypuszczenie o istnieniu pośredniej strefy panońskiej”. Można powiedzieć, że takie opinie utrwały w polskim życiu naukowym przekonanie o czysto rumuńskich i mieszanych wpływach w języku pasterskim funkcjonującym w polskich górach i w pewien sposób torowały również drogę do późniejszego trwałego już zadomowienia się w nim pojęcia językowych karpатыzmów, charakterystycznych dla wołoskich obszarów migracyjnych. Bliższemu przyjrzeniu się kontaktom polsko-rumuńskim w przeszłości przez polskich badaczy sprzyjała wówczas niewątpliwie również dobra atmosfera między obu krajami, od 1921 roku powiązaniymi ze sobą sojuszem wojskowym, na czym polskim władzom zresztą zależało z przyczyn polityczno-propagandowych¹³. Natomiast podobne do konkluzji Drăganu przesuwanie przez Łukasika czasu pierwszych migracji „elementów rumuńskich” na obszary Karpat Zachodnich (także na Śląsk Cieszyński) na okres znacznie wcześniejszy niż XV wiek osłabiało wartość tła historycznego jego pracy¹⁴.

¹¹ J. R. [eychman], *Z nowszych prac o kolonizacji wołoskiej w Karpatach*, „Wierchy” 1936, r. 14, s. 246. Recenzja dotyczy m.in. opublikowanego referatu I. Kniezsy, *Pochodzenie hungaryzmów karpackiej terminologii pasterskiej*, w: *Księga referatów II Międzynarodowego Zjazdu Słowistów, Sekcja I Językoznawstwo*, Warszawa 1934, s. 49—53. Później ukazała się praca zwarta I. Kniezsy, *Pseudorumänen in Pannonien und in den Nordkarpathen*, Budapest 1936.

¹² S. Wędkiewicz, *Dialekt rumuński używany na ziemiach polskich*, w: *Encyklopedia polska*, t. 3, Kraków 1915.

¹³ Szerzej zob. J. Piskurewicz, *Kontakty naukowe polsko-rumuńskie 1918—1939*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 1994, t. 3, nr 1 (5), s. 110—114.

¹⁴ Praca S. Łukasika, którą obszernie streścił Stanisław Wędkiewicz (*Czł.[onek] St.[aniśław] Wędkiewicz przedstawia pracę dra St. Łukasika p.t. Obustronne stosunki językowe rumuńsko-polskie w słownictwie, toponomastyce i onomastyce*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Polskiej Aka-

W 1938 roku ukazało się studium etnologa i socjologa Kazimierza Dobrowolskiego. Ze względu na wybuch II wojny światowej można je do pewnego stopnia uznać za podsumowanie dotychczasowego stanu badań (również badań własnych autora) nad zagadnieniem pochodzenia i języka omawianych grup pasterskich także na interesującym nas pograniczu. Polski badacz zwracał uwagę na ukształtowanie się dwóch zasadniczych poglądów: o przybyciu na te obszary „Rumunów, którzy dopiero w późniejszych czasach ulegli zesłowiańszczeniu” lub o przybyciu tam osób „już zesłowianizowanych (zrutenizowanych, zesłowianizowanych lub spolszczonych)”, a także o przejęciu pożyczek rumuńskich w słownictwie karpaccim bezpośrednio od Rumunów lub też za pośrednictwem innych Słowian. Dobrowolski potwierdził istnienie wcześniejszego okresu koczowniczego, a potem przechodzenia Wołochów do osadnictwa stałego oraz czasowe krzyżowanie się obu tych ustrojów. Przy problematyce etnicznej stwierdzał, że „nazwy przyniesione przez ludność pasterską dotyczą przeważnie masywów górskich, w mniejszym stopniu osad i wód, a około stu z tych nazw wykazuje pierwiastki rumuńskie, albańskie, serbskie i bułgarskie, przeważna zaś część występuje na terytorium Siedmiogrodu i Bałkanów”. Z uwagi na fakt, że pewna część nazw miejscowych w Siedmiogrodzie nie występowała, a była obecna na Bałkanach, ten właśnie obszar, a ściślej „Alpy Dynarskie, Alpy Albańskie, pasmo w dorzeczu Wardaru aż po grupy Pindus i Olimpu”, miał stanowić „centralne ognisko” szlaku wołoskiego, sięgającego aż po Morawy. W ten sposób także teren występowania wyrażen określanych później jako karpaczmy uległ jakby rozszerzeniu na cały obszar bałkański. Z kolei takie wskazówki, jak: „nazwy miejscowe bałkańsko-siedmiogrodzkie, nazwiska rumuńsko-bałkańskiego pochodzenia wśród polskich górali, pewne daleko idące zgodności kulturalne”, tworzyć miały zespół faktów, który przemawiał za „rumuńskim charakterem etnicznym najstarszych fal koczowniczych, jakie wdarły się zarówno do Wschodnich, jak i Zachodnich Beskidów”. Było jednak wysoce prawdopodobne, że „pewną przymieszkę” w grupach tych wędrowców stanowił „element albański i południowośłowiański”. W zachodniej części Karpat szybko doszło też do asymilacji językowej nomadów, natomiast nowy żywioł, który nakrył w XV i XVI wieku stare osadnictwo polskie od Beskidu Niskiego po Orawę i częściowo Beskid Zachodni, miał już „charakter językowy niewątpliwie przeważająco ruski”¹⁵. Jak jednak wspomniano, o dotarciu nomadów rumuńsko-bałkańskich w Karpaty Zachodnie (a więc i w zachodnie,

demii Umiejętności” 1935, t. 40, nr 9, s. 264—272), ukazała się w zmienionej wersji drukiem jako *Pologne et Roumanie. Aux confins des deux peuples et des deux langues*, Cracovie—Varsovie 1938.

¹⁵ K. Dobrowolski, *Dwa studia nad powstaniem kultury ludowej w Karpatach Zachodnich*, w: *Studia historyczne ku czci Stanisława Kutrzeby*, t. 2, Kraków 1938, s. 181—246 [odbitka]. Autor odrzuca przy okazji poglądy o pierwszeństwie Niemców lub Węgrów w tworzeniu podstaw pasterstwa tarzańskiego.

czyli małopolskie, śląskie i morawskie części Beskidów) przed XV wiekiem źródła pisane milczą.

Być może treść i konkluzje rozważań Dobrowolskiego uległyby pewnej modyfikacji, gdyby ich autor zdążył się zapoznać z wydanym w tym samym roku (1938), w języku czeskim, dziełem rumuńskiego sławisty, stypendysty rządu czechosłowackiego Dumitru Crânjali *Rumunské vlivy v Karpatech se zvláštním zřetelem k moravskému Valašsku* [Rumuńskie wpływy w Karpatach ze szczególnym uwzględnieniem morawskiej Wałaszczyzny]¹⁶. Badacz ten zanegował bowiem istnienie większości wpływów rumuńskich na opisywanym obszarze, wzmacniając opcję słowiańską w ogólnej problematyce wołoskiej. Uznał, że zarówno wałascy przybysze na Morawy, jak i specyficzne słownictwo dotyczące gospodarki i kultury pasterskiej jest w przytłaczającej większości pochodzenia słowiańskiego. Swoje wnioski oparł na analizie ok. 500 słów (s. 195—446) tam występujących, z których wiele było wcześniej tradycyjnie kojarzonych z wpływami rumuńskimi. Według niego, wyrazów wywodzących się z języka rumuńskiego używanych tylko na morawskiej Wałaszczyźnie nie było (s. 442), natomiast za takie uznał (także w swoich późniejszych pracach) jedynie ok. 25 słów wspólnych dla całego obszaru związanego z pasterskimi migracjami, redukując znacznie ustalenia Válka (ze 111 słów do 4) i Dobrowolskiego (ze 159 do 3—5 słów, w tym przypadku chodziło jednak o Podhale). Były to przy tym określenia zaliczane dziś do karpatyzmów, takie jak np. (w wersji spolszczonej, także gwarowej cieszyńskiej): *bryndza*, *cap*, *corek*, *domikat*, *fujara*, *grapa*, *halbija*, *kłag/kłog*, *komarnik/kumornik*, *koliba*, *kornuta*, *kulastra*, *mierynda*, *plekać*, *podyszar*, *redyk*, *rumigać*, *siuty*, *stronga/strunga*, *urda/hórda*, *wetula* (s. 444, 446). Można więc powiedzieć, że według Crânjali wiele ze słownictwa wołoskiego, uznawanego dotąd najczęściej za genetycznie rumuńskie, w rzeczywistości wywodzi się z języków Słowian zamieszkujących w średniowieczu ziemie bułgarskie i stamtąd przeszło do mowy ludności romańskojęzycznej znad Dunaju. Odpadły więc, uważane na pograniczu śląsko-kisucko-morawskim (nadal) powszechnie za rumuńskie, takie wyrazy, jak choćby: *groń*, *kiczora/kiczera*, *koszar/koszor*, *kikula*, *kierdel/kyrdel*, *matura*, *żętyca/żentyca* (które autor uznał za genetycznie słowiańskie), *gielata*, *putyra* (pochodzenia niemieckiego), *sihla/sigła* (pochodzenia węgierskiego). Warto w tym miejscu zwrócić uwagę na fakt, że niezależnie od badań Crânjali, w dużej części do podobnych wniosków doszedł również w tym samym czasie polski językoznawca

¹⁶ Publikacja D. Crânjali (*Rumunské vlivy v Karpatech se zvláštním zřetelem k moravskému Valašsku*, Praha 1938) jest przygotowaną do druku wersją jego dysertacji doktorskiej. Liczy ponad 560 stron i składa się z trzech rozdziałów, w których autor omawia po kolei problematykę: genezy narodu rumuńskiego, morawskich Wałachów oraz związane z nimi kwestie językowe, wraz z krytycznym omówieniem dotychczasowego stanu badań. Całość poprzedzona jest recenzjami pracy doktorskiej i obszernym jej streszczeniem w języku rumuńskim.

Marian Małecki¹⁷. Za rumuńskie uznał on jednak dodatkowo takie „najczęściej używane” wśród polskich pasterzy górskich słowa, jak: *ferula, kołcuny, myrha, pulas, putyra, ryncka, sumar*. Poza tym „przywrócił” Rumunom *jafery* (według Crânjali od niem. *afyny*), *kiczorę, magurę, putyrę, sihlę i żętycę*¹⁸, choć pod względem znajomości ich języka z Crânjalą nie mógł zapewne konkurować.

W przekonaniu Crânjali już od XI wieku określenie *Wołoch* odnosiło się na Bałkanach tylko do przynależności zawodowej i kulturowo-pasterskiej. Węgrzy mieli to pojęcie rozszerzyć na wszystkie grupy zajmujące się pasterstwem, nie tylko na obszarze bałkańskim; nie było ono kojarzone ze sprawami etnicznymi. Zdaniem rumuńskiego sławisty, etniczni Rumuni nie pojawili się ani w Karpatach Środkowych, ani Zachodnich, odrzucał on też pogląd, że mogli przybyć z obszaru Panonii. Naleciałości łacińskie i greckie, widoczne w wołoskim nazewnictwie, miały przeniknąć na północ wcześniej i zostały przejęte przez napływającą ludność, część słów rumuńskich mogła zaś trafić na zachód także poprzez kontakty handlowe. Szałaśnictwo pasterskie i owce w górach nie pojawiły się wraz z Wałachami, lecz były częścią lokalnej gospodarki już wcześniej, także na skutek szukania siedlisk w obliczu groźby najazdów tureckich. Crânjală podkreślił także ważną rolę żywołu węgierskiego i niemieckiego w tworzeniu gospodarki pasterskiej, a więc i w jej terminologii. Również kwestia pochodzenia i stosowania nazwy geograficznej i kulturowej *morawska Wałaszczyzna* budziła jego wątpliwości. Jak twierdził, została ona wprowadzona podobno przez niemiecką administrację XVII wieku, a nawet mogło dojść do omyłkowego skojarzenia antyfeudalnych bojów poddanych na Morawach z wcześniejszymi konfliktami wołoskiego władcy Michała Walecznego z Turkami. Nazwa ta miała powrócić w sposób sztuczny dopiero na przełomie wieku XVIII i XIX — poprzez literaturę romantyczną i chęć wylansowania morawskich uzdrowisk — i ma niewiele wspólnego z faktycznymi granicami wpływów kultury wałaskiej na Morawach. Poza tym Crânjală zwrócił uwagę na obiektywne problemy z formułowaniem wcześniejszych opinii na temat etnogenezy Wołochów, czyli nieznamość języka rumuńskiego wśród wielu osób je wypowiadających¹⁹.

¹⁷ M. Małecki, *Język polski na południe od Karpat (Spisz, Orawa, Czadeckie, wyspy językowe)*, Kraków—Warszawa—Łódź—Poznań—Wilno—Zakopane 1938, s. 24. Uwagę na ten fakt zwraca B. Kubok, *Dawne słownictwo gwar cieszyńskich w świetle kontaktów językowych*, Warszawa 2001, s. 207.

¹⁸ M. Małecki, *Język polski...*, s. 24, 26.

¹⁹ D. Crânjală, *Rumuńské vlivy v Karpatech...*, s. 447—482. Wydaje się, że przy zgłębianiu analiz językowych Crânjali należy także pamiętać, że język rumuński do czasów nowożytnych był silnie zeslawizowany, a obecnie jest w ok. 11%. Na temat tradycji związków językowych rumuńsko-słowiańskich z nowszych prac zob. także: A. Oczko, *Rumuńska słowiańszczyzna. Zapożyczenia południowosłowiańskie w języku rumuńskim w XVI i XVII wieku*, Kraków 2014.

Przyglądając się twierdzeniom Crânjali, należy zauważyć, że wyszły one spod pióra sławisty, który nie skupiał się na dodatkowej krytyce zachowanych dokumentów archiwalnych i poszukiwaniu dalszych. Należy docenić, że skierował uwagę badaczy na region bałkański jako prawdopodobną praojczyznę Wołochów. Nie sposób jednak oprzeć się wrażeniu, że uwagi autora nie dotyczące kwestii językoznawczych miały nieobiektywne, nazbyt słowianofilski, a jednocześnie antyrumuński charakter i wykraczały poza rzetelną analizę naukową. Badacz pochodził z Dobrudży, utożsamianej z rumuńsko-bułgarskim sporem terytorialnym. Dobrze czuł się w Czechosłowacji, która wspomogła go w badaniach i wydaniu omawianej książki (zadedykowanej temu państwu i jego prezydentowi — Tomaszowi G. Masarykowi²⁰) oraz kolejnych jego publikacji w latach powojennych.

Na skutek wybuchu II wojny światowej polscy badacze nie zdążyli opublikować swoich opinii na temat książki Crânjali. Przymierzał się do tego m.in. historyk Franciszek Popiołek — z zamiarem krytyki opcji słowiańskiej — przy okazji finalizowania swojej pracy o historii osadnictwa w Beskidzie Śląskim. Ostatecznie od tego odstąpił z powodu — jak pisał — nowej sytuacji geopolitycznej. Cieszyńskiemu historykowi chodziło o konsekwencje wydarzeń z jesieni 1938 roku, związanych z przyłączeniem Zaolzia oraz skrawków okręgu czadeckiego, Orawy i Spisza do Polski oraz upadkiem tzw. Czecho-Słowacji w marcu 1939 roku. W opracowaniu wydanym wiosną 1939 roku Popiołek nie odniósł się więc do teorii Crânjali, skupił się natomiast na stanowiskach akcentujących obecność piętna rumuńskiego w osadnictwie wałaskim. W odniesieniu do szerszych wędrówek Wołochów stwierdził, że prawdopodobnie zetknęli się oni — w Karpatach Wschodnich lub Małopolsce Wschodniej — z polskimi osadnikami oraz Rusinami, przybyłymi z dorzecza Dniestru. Natomiast w Beskidzie Śląskim osiedlili się już jako ludność spolszczona pod względem językowym. Należy podkreślić, że Popiołek powoływał się w swoich rozważaniach wyłącznie na istniejące opracowania i nie prowadził w tym zakresie badań źródłowych²¹.

Teoria o zdecydowanie słowiańskim pochodzeniu osadników wałaskich na Morawach padła z kolei na podatny grunt w Czechosłowacji, co należy tłumaczyć nie tyle jej walorami naukowymi, ile zapotrzebowaniem politycznym. Sławistyczną teorię Crânjali podzielał i propagował zwłaszcza Václav Davídek, autor publikacji *Osídlení Těšínska Valachy* [Zasiedlenie Cieszyńskiego przez Wałachów], wydanej

²⁰ Dedykacja ta brzmi (w przekładzie na język polski): „Republice Czechosłowackiej, wzorcowi między państwami swoją stabilnością, stałością, poszanowaniem człowieka i twórczą siłą, i wiecznej świetlanej pamięci Prezydenta Oswobodziciela T.G. Masaryka, najbardziej zrównoważonego słowiańskiego myśliciela, praktycznego filozofa i państwowca, poświęca z wdzięcznością tę pierwszą większą pracę Autor” (przeł. — K.N.).

²¹ F. Popiołek, *Historia osadnictwa w Beskidzie Śląskim*, Katowice 1939.

w 1940 roku w Pradze, okupowanej przez nazistowskie Niemcy. Autor rozszerzył refleksje Crânjali także na obszar Śląska Cieszyńskiego. Powołując się na zapisy sześciu cieszyńskich urbarzy oraz znane słowniki języka czeskiego i niemieckiego, m.in. Jungmanna i Geabuera, zwracał uwagę, że nazwy miejscowe, które pojawiały się w okolicach Jabłonkowa w okresie 1577—1755, miały etymologię i odpowiedniki na ziemiach czeskich (np. Istebna: *Jistebnik*, *Jistebna*, od czeskiego słowa *jistba-světnice*, czyli pokój, izba²²). Davídek wymienił 11 przykładów nazw miejscowości, powiązanych, jego zdaniem, z czeskim obszarem językowym. Przekonywał, że wszystkie miały pochodzenie albo typowo czeskie, albo słowiańskie, ale nigdy rumuńskie. Również nazwy geograficzne, takie jak *Godula* czy *Magura* (od słowiańskiego *mogila*, a nie od rumuńskiego *wzgórze*, *pagórek*), były, w jego przekonaniu, terminami słowiańskimi. Idąc za poglądami Crânjali, analizując urbarze, Davídek stwierdził, że odnotowani tam Wałasi nosili proste imiona chrześcijańskie, niekiedy z przydomkiem, który z czasem mógł przekształcić się w nazwisko. Według niego, w większości były to czeskie (morawskie) bądź słowiańskie lub śląskie nazwy. Oprócz czeskich zidentyfikował trochę nazwisk polskich, niemieckich, łacińskich, greckich, ale żadnego rumuńskiego. Na podstawie analizy przeprowadzonej w stosunku do 8 osad z potwierdzonymi źródłowo imionami pierwszych kolonistów (1621: Biała k. Jabłonkowa, Boconowice, Istebna, Karpętna; 1643: Jaworzynka, Wisła; 1692: Kosarzyska; 1755: Łomna) Davídek obliczył, że pojawiło się tam 71 nazwisk czeskich, 4 polskie i 2 niemieckie²³. Byli oczywiście także licznie odnotowani we wszystkich urbarzach *Valachowie* czy *Vlachowie*, co dla określenia kwestii etnicznych nie ma, jak wiadomo, większego znaczenia. Do notowanych w urbarzach cieszyńskich nazw i nazwisk Davídek powrócił w 1949 roku, ponownie stwierdzając, że posiadają one w sobie głównie „śląskie i czeskie jądra”, których część uległa germanizacji lub polonizacji²⁴.

Oddzielną uwagę należy zwrócić na opublikowany przez Davídka fragment urbarza z 1755 roku (zob. fot. 1). W tekście tym umieszczono bowiem informację urzędnika kameralnego w Cieszynie Franza Heymanna o Wałachach:

²² F. Popiołek (*Początki zasiedlania Beskidów Śląskich*, „IV Rocznik Oddziału PTT »Beskid Śląski« w Cieszynie”, Cieszyn 1933, s. 38) przytacza opinię kierownika szkoły z Jaworzynki i badacza folkloru Pawła Zawady, według którego nazwa wsi Istebna pochodzi od rumuńskiego *istip*, czyli „osada”, co Popiołek uważał za trafne. W języku rumuńskim nie ma jednak takiego słowa. Poza tym Zawada sugerował jeszcze słowa *izdebka* i *iste* (czyli „pewne”, chodziło o pewne schronienie dla uciekających w góry przestępców). Zob. P. Zawada, *Podania o powstaniu Jaworzynki i Koniakowa*, „IV Rocznik Oddziału PTT »Beskid Śląski« w Cieszynie”, Cieszyn 1933, s. 55—56.

²³ V. Davídek, *Osídlení Těšínska Valachy. Studie podle urbářů panství z let 1577, 1621, 1692 a 1755*, Praha 1940, s. 43—58. Materiał do tej publikacji został przygotowany przed 1940 rokiem.

²⁴ V. Davídek, *O názvech a jménech Těšínska. S rejstříkem jmen z urbářů z let 1577, 1621, 1692, 1755*, Opava 1949.

Słowo Wałach lub Wlach znaczy tyle co Wołoch lub Italczyk (Włoch), jest całkiem prawdopodobne, że tutejsi Wałachowie przybyli do Księstwa Cieszyńskiego wprawdzie nie wprost z Italii, lecz po upływie pewnego czasu z kolonii rzymskich wokół Siedmiogrodu. Niejaką wskazówkę o tym stanowi ich odważne usposobienie, upodobanie do służby [...], a także liczne pozostałości łacińskich lub romańskich słów używanych przez nich przy gospodarce: na przykład hodowlaną kozę zwą „Vetula”, na dwustronne brzemień nakładane na grzbiet koński mówią „Bisace” itd. [...] We wsi Ustroń pod górami położone są dwie ogólnie znane, naprzeciw siebie leżące osady, „U Romana” i „U Lecha”, prawdopodobnie wyznaczały one ongiś osiedla laskich mieszkańców z nizin i romańskich osiedleńców z gór [...].

W dalszej części tekstu Heymann zawarł informacje o związkach Słowian z Kwadami, genezie określenia *Wasserpölack*. Wymienił też powinności podatkowe pasterzy i opisał zwyczaje oraz czynności szłańnicze związane z *gromadą* i *popisem*. Informacje te stanowiły wstęp do właściwego urbarza z wykazem obowiązków finansowych wobec Komory, nałożonych na Wałachów²⁵. Niestety, przytoczony fragment jest jedynym tego typu zapisem w zachowanych w Cieszynie archiwaliach. Trudno odpowiedzieć w satysfakcjonujący naukowo sposób na pytanie o pochodzenie etniczne miejscowych Wałachów, korzystając z tak skromnego materiału źródłowego.

Posiłkując się wnioskami Crânjali, Davídek uznał, że wspomniane w tekście nazwy *Roman* czy *Lach* nie były powiązane z językiem rumuńskim. Z kolei słowa *vetula* i *bisau*, choć rumuńskie, nie przesądzały o występowaniu bezpośrednich wpływów rumuńskich w regionie, tym bardziej że pierwsze z nich było niegdyś używane także w języku polskim i ukraińskim. Jego zdaniem, urzędnik kameralny mylił się, pisząc o rumuńskiej genezie miejscowych Wałachów. Podejrzał, że urzędnik ten nieprawidłowo skojarzył lokalną ludność wałaską z podobnymi do niej pasterzami z południowej części Karpat. Davídek podkreślał, że przodkowie omawianych społeczności przybyli jako „karpaci lud słowiański” jeszcze w czasach Władysława Jagiellończyka i Macieja Korwina, a więc pod koniec XV wieku. Najpierw osiedlili się na Śląsku Cieszyńskim, potem na Morawach. Kojarzenie nazwy cieszyńskich Wałachów z Wołoszczyzną Davídek uznał za błąd, a teorię o rumuńskim pochodzeniu

²⁵ V. Davídek, *Osídlení Těšínska...*, s. 74—75, 145—147. Przytoczony fragment urbarza z języka niemieckiego w tłumaczeniu B. Poloczkowej zob. w: B. Poloczkowa, *Cieszyńskie źródła o pochodzeniu Wałachów*, „Pamiętnik Cieszyński” 1992, t. 4, s. 85—86.

Wałachów wyśmiał²⁶. Należy dodać, że w swoich rozważaniach zanegował także wpływ elementu i nazewnictwa słowackiego na strukturę etniczną Wałachów cieszyńskich. Nie sposób oprzeć się wrażeniu, że jego książka z 1940 roku, w której pojawiają się obok siebie czeskie, słowiańskie (!?), a nawet... śląskie (!?) elementy osadnictwa pasterskiego, ma w wielu miejscach tendencyjny, nienaukowy charakter.

Jak się można było spodziewać, gdy tylko wojna dobiegła końca, część dawnych badaczy powróciła do krytyki publikacji Cránjali (i Davidka), tym bardziej że przez kolejne dekady jej autor (który publikował w Czechosłowacji jako Dimitr Krandžalov) w tym samym, słowiańskim kontekście powracał jeszcze kilkakrotnie do tematu morawskich Wałachów, nadal ograniczając rumuńskie wpływy w szłaństwie²⁷. Większość zastrzeżeń dotyczyła nie tyle kwestii nazewnictwa, gdyż najwyraźniej niewielu badaczy czuło się na siłach polemizować z rumuńskim (faktycznie bułgarskim) slawistą w tej dziedzinie, ile niemal całkowitej eliminacji przez niego roli czynnika etnicznie rumuńskiego w osadnictwie wołoskim w zachodniej części Karpat. Także kolejni znawcy tematu zwracali uwagę na błędne, w ich przekonaniu, tezy Cránjali dotyczące północnych stoków Karpat, czyli zwłaszcza kojarzenie nazwy *Valach* wyłącznie z określonym rodzajem zajęć gospodarczych czy zbędne — według niego — szukanie analogii w zajęciach pasterskich, które ze względu na swoją specyfikę wszędzie miały być do siebie podobne (Jan Reychman²⁸). Stwierdzano, że w negacji wpływów rumuńskich Cránjalä idzie zbyt daleko, a jego — w wielu przypadkach słuszne — wnioski w kwestiach filologicznych powinny być konfrontowane ze źródłowym materiałem historycznym (Václav Chaloupecký²⁹). Jak stwierdzał Kazimierz Dobrowolski, który zrezygnował już — nawet z tylko prawdopodobnego — datowania przybycia Wołochów do zachodniej części Beskidów na wiek XIII, główna teza Cránjali „nie posiada żadnej wartości tak pod względem metodycznym, jak źródłowym i przynosi skutek tego zupełnie błędne oświecenia”³⁰. Jednoznaczność terminów *Wołoch* i *pasterz*, wywodzącą się rze-

²⁶ V. Davídek, *Osídlení Těšínska...*, s. 75—78, 80. Krytyczne uwagi na temat pracy Davidka zob. także: B. Kubok, *Dawne słownictwo gwar cieszyńskich...*, s. 172—173.

²⁷ Zob. np. D. Krandžalov, *Valaši na Moravě. Materiály, problémy, metody*, Praha 1963; idem, *Problematika původu moravských Valachů*, „Rozprawy Čs. společnosti antropologické” 1968, č. 12, s. 1—12.

²⁸ Zob. J. Reychman, *Zagadnienie osadnictwa wołoskiego w Karpatach w rumuńskiej literaturze naukowej ostatnich lat*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 1939—1946, t. 8, z. 2. Zob. recenzję W. Krygowskiego na temat książki J. Reychmana w: „Wierchy” 1947, r. 17, s. 204.

²⁹ V. Chaloupecký, *Valaši na Slovensku*, Praha 1947, s. 17.

³⁰ K. Dobrowolski, *Studia nad kulturą pasterską w Karpatach północnych. Typologia wędrówek pasterskich od XIV—XX wieku*, „Wierchy” 1960, r. 29, s. 17.

komo z XI-wiecznych Bałkanów, krytykował także Josef Macůrek, który w oparciu o materiał źródłowy i literaturę przedmiotu wykazał, że na obszarze pogranicza śląsko-węgierskiego pasterze wałascy byli odróżniani od pasterzy Ślązaków czy Słowaków. Dopiero po wojnie trzydziestoletniej, gdy na „łakach wałaskich”, czyli halach, pojawili się w większej liczbie tzw. miejscowi, określenie *Wałach* zostało zrównane z górskim pasterzem. Jednocześnie chociażby na Morawach *Wałachami* określano z czasem także tamtejszych uczestników rebelii antyfeudalnych z XVII wieku³¹. Przeciwno „negacji wszystkiego, co rumuńskie”, przecenianiu roli miejscowych autochtonów w szałasnictwie, opinii o możliwości „urzędowej pomyłki” Niemców przy umiejscowieniu nazwy *Wałaszczyna* na Morawach czy redukowaniu nazwy *Wałach* tylko do górskiego pasterza występował również Jaroslav Štika, według którego Crânjală (Krandžalov) w kolejnych wersjach swoich prac nie brał pod uwagę wyników nowszych badań³².

Po II wojnie światowej największy wkład do refleksji nad etnogenezą Wałachów z pogranicza śląsko-kisucko-morawskiego wniosły przede wszystkim badania przeprowadzone przez czeskiego historyka Josefa Macůrka. Przede wszystkim — w oparciu o niepublikowane wcześniej materiały — zwrócił on uwagę na wadliwe interpretacje, które tworzono wskutek nieuzasadnionego naukowo przenoszenia okoliczności znanych z późnych czasów nowożytnych do wcześniejszych okresów historycznych. W opinii tego badacza, w analizie szerszej problematyki migracyjnej i etnicznej trzeba było pamiętać, że aż do drugiej połowy XVII wieku Wałasi byli traktowani przez miejscową ludność jako element napływowy i pod wieloma względami obcy. Na tej podstawie należało przyjąć, że pochodzili oni z obcych terenów, prawdopodobnie ze wschodu. Świadomość istnienia odrębności w sferze gospodarowania, tradycji i zwyczajów oraz związane z tym umiejętności przetrwały w rzeczywistości pasterskiej. W tym przypadku, z jednej strony, to miejscowi asymilowali się z „wałaskością”, przejmując sposób gospodarowania i elementy stylu życia charakterystyczne dla Wałachów. Z drugiej strony także już pierwsi osadnicy wałascy na pograniczu śląsko-kisucko-morawskim asymilowali się kulturowo z ludnością osiadłą. Stopniowo wchodzili też w tryby miejscowych procesów narodotwórczych, ale sami nie stworzyli żadnej zwartej wspólnoty etnicznej, nie mówiąc o narodowej. Wyznacznikiem ich odrębności w sensie wspólnotowym pozostały wartości i cechy abstrahujące od kategorii etniczno-narodowych³³.

³¹ J. Macůrek, *Valaši v západních Karpatech v 15.—18. století...*, s. 55—58, 108—109.

³² J. Štika, *Moravské Valašsko...*, s. 18—19.

³³ J. Macůrek, *Valaši v západních Karpatech v 15.—18. století...*, s. 55—58, 108—109. Zob. I. Panic, *Śląsk Cieszyński w początkach czasów nowożytnych (1528—1653)*, Cieszyn 2011, s. 195.

Macůrek zastanawiał się, czy w następstwie wałaskich ruchów migracyjnych, które obejmowały góry i doliny usytuowane w górnych biegach oraz dopływach Soły, Wisły, Olzy, Ostrawicy, Morawki, Beczwy czy Kisucy, doszło do wykreowania czegoś w rodzaju ojczyzny Wałachów, określanej przez niego jako „beskidzka Wałaszczyna”. W źródłach tego typu sformułowania występują jednak incydentalnie, znane jest np. określenie *Cieszynska Wałaszczyna* (1671 rok), które odnosi się do wałaskiego obszaru osadniczego na Śląsku Cieszyńskim. Ostatecznie nazewnictwo regionu, wyrażające osadniczą i cywilizacyjną obecność Wałachów, przyjęło się tylko w przypadku północno-wschodniego skrawka Moraw (*Valašsko, Moravské Valašsko*). W sensie etnograficznym i historycznym Wałaszczyna Morawska ukształtowała się w XVIII i XIX wieku. Przylega ona do obecnej granicy czesko-słowackiej oraz pogranicza morawsko-śląskiego³⁴. Badacze wskazują na szczególną siłę oddziaływania pamięci i tradycji związanych z Wałachami na tym właśnie obszarze. Pewnym paradoksem, a może rodzajem symbolu jest to, że taka nazwa funkcjonuje tylko na zachodnich rubieżach całego historycznego osadnictwa wołoskiego, czyli przy Bramie Morawskiej. Z kolei na Śląsku Cieszyńskim co najmniej od połowy XIX wieku określenie *Wałasi* oznaczało już tylko mieszkańców pogórza, czyli okolic Cieszyna i Skoczowa. Używali go zarówno tzw. Lasi z Zagłębia Ostrawsko-Karwińskiego, jak i górale śląscy — *nomen omen* jakby dawni „prawdziwi” Wałasi³⁵.

³⁴ W granicach regionu Valašsko (Moravské Valašsko) znajdują się Wałaskie Kłobuki (Valašské Klobouky), Zlin (Zlín), Lipnik nad Beczwą (Lipník nad Bečvou) i Frensztat pod Radhoszczem (Frenštát pod Radhoštěm). J. Macůrek, *Valaši v západních Karpatech v 15.—18. století...*, s. 316.

³⁵ Na niemożność racjonalnego wytłumaczenia tej nieco nielogicznej sytuacji wskazywał F. Popiołek, *Początki zasiedlenia...*, s. 36. Podobnie ubolewał nad tą sytuacją dyrektor Muzeum Śląskiego w Katowicach Tadeusz Dobrowolski, *Tradycje wołoskie w kulturze artystycznej górali śląskich...*, s. 89. Pisał o tym zresztą już znany regionalny polski działacz narodowy w XIX wieku Andrzej Cinciała: „Wałasi zamieszkują cały pas podgórski od Bielska aż po Frydek” (*Pamiętnik dra Andrzeja Cinciały, notariusza w Cieszynie (1825—1898)*, wyd. i wstępem zaop. J.S. Bystron, Katowice 1931, s. 139); podobnie Wincenty Pol (*Rzut oka na północne stoki Karpat*, Rzeszów 2015 [reprint wyd. z 1851], s. 120), wskazując, że ludność osiadła na „równym Szląsku” jest zwana przez górali *Lachami* i *Wałachami*. Zdaniem niektórych etnografów, miało to wynikać m.in. z faktu, że ludność pogórza, czyli *Dolanie*, była postrzegana jako ta, która przejęła od prawdziwych Wałachów pewne sposoby gospodarowania, posiadała owce, a spódnice ich kobiet zwane były *wałaskimi*, gdyż były z sukna wałaskiego, czyli z *wałaszczoka*. Z kolei górale śląscy *wałaszczokami* nazywają swoje spodnie. Pewne jest więc, że te nazewnictwa „nieporozumienia” nie powstały dopiero z winy etnografów w okresie PRL, choć zostały — niektórzy mogą powiedzieć, że niestety — przez nich wówczas utrwalone. Por. J. Štika, *Lach, Valach, Gorol a název regionu*, w: *Těšínsko*, t. 5, red. J. Štika, Šenov 2003, s. 101—102; D. Kadłubiec, *Czy strój cieszyński jest strojem wałaskim?*, „Kalendarz Śląski 2011”, Czeski Cieszyn 2010, s. 224—226; M. Kiereś, *Kultura ludowa*, w: *Śląsk Cieszyński w latach 1918—1945*, red. K. Nowak, Cieszyn 2015, s. 170, 190.

Odrzucając teorie prawie zupełnie eliminujące rolę czynnika rumuńskiego w kolonizacji pogranicza, Macůrek słusznie stwierdzał, że nawet jeśli nie można mieć zaufania do przekazów pisarzy dworskich czasów nowożytnych, to nie sposób nie zauważyć tak nagłego wzrostu liczby nazwisk przybyszy pochodzenia wschodniego wśród nazwisk miejscowych. I to niezależnie od tego, czy zostały one mniej lub bardziej w ówczesnych kancelariach zdeformowane. Pominąć, oczywiście, przy tym trzeba określenia *Valach* i pochodne (np. *Valachus*, *Valasek*, *Vlach*), które mogły być zarówno używanymi przez Wałachów nazwiskami lub przydomkami, jak i terminami zapisywanymi w dokumentach przy braku innych wyznaczników na identyfikację danej osoby. W okresie nasilenia migracji, czyli od pierwszej połowy XVI do drugiej połowy XVII wieku, były to — według zapisu Macůrka — nazwiska, które można kojarzyć także z szeroko pojętym obszarem etnicznie rumuńskim, w tym z węgierskim Siedmiogrodem, typu: *Andras*, *Baindag*, *Bardon*, *Bator*, *Bavur*, *Bodia*, *Valachus*, *Bilos*, *Bogya*, *Bolug*, *Bonc*, *Brendza*, *Burgan*, *Bryzla*, *Čadro*, *Caris*, *Cazdej*, *Cembal*, *Cican*, *Czunta*, *Dachtan*, *Dias* (*Dyas*), *Dej* (*Dey*), *Demeter*, *Desmar*, *Dolung*, *Gadzia*, *Gaura*, *Gdul* (*Dul*), *Gergely*, *Mathias*, *Gurgy*, *György*, *Halama* (*Halma*), *Hebatis*, *Hunčan*, *Hrehus*, *Jan Rumanů*, *Joan Mitru*, *Kalman* (*Kalma*), *Kantur* (*Cantor*, *Cantur*), *Klag*, *Klus* (*Kluz*), *Koman*, *Kordula*, *Kotrdej*, *Kultan*, *Kumanik*, *Kurdej*, *Kuryss*, *Kyčer*, *Maczura*, *Mačia*, *Mahdon*, *Maindag*, *Manyak* (*Maniak*), *Matis*, *Mohyla*, *Murariů*, *Muras*, *Muryn*, *Orgon*, *Smarhon*, *Oroszok*, *Pal*, *Paluzga*, *Petr Roman*, *Petrach*, *Petrek*, *Petroš*, *Pindur*, *Prehybach*, *Roman Kotnov*, *Rara*, *Romanus*, *Romański*, *Ruman*, *Stryga*, *Šilgan*, *Švancar* (*Švancarů*), *Sola*, *Surian*, *Szowag*, *Szpien*, *Taska* (*Tasska*), *Turon*. Wiele z nich nie dotrwało do czasów współczesnych w pierwotnej formie, ale są uznawane za charakterystyczne dla specyfiki pogranicza śląsko-kisucko-morawskiego. Na Śląsku Cieszyńskim w odniesieniu do Polaków wymienić należy typowe dla tego regionu nazwiska: *Bardoń*, *Bolek*, *Burian*, *Delong*, *Gembala*, *Gdula*, *Halama*, *Kalaman*, *Kantor*, *Klus*, *Kluz*, *Macura*, *Madzia*, *Magdoń*, *Murzyn*, *Pindór*, *Pindur*, *Ponc*, *Roman*, *Romański*, *Smagoń*, *Szpin*. Dość licznie występują wspomniane już formy utożsamiane wprost z osadnikami wałaskimi: *Wala*, *Walasek*, *Waloch*, *Wałach*, *Wałaski*, *Wałoszek*, *Wlach*. Nazwiska typu *Koman*, *Swancar* znane są wśród górali czadeckich, którzy w XIX wieku wyemigrowali z okręgu czadeckiego (na Górnych Kisucach) na Bukowinę, a także wśród bukowińskich reemigrantów w Polsce. Na omawianych obszarach można też odnaleźć analogię w stosunku do łacińskiego określenia Wołochów z krajów Korony Węgierskiej — *Olahones*. Z nazwą tą kojarzona jest choćby współczesna nazwa słowackich Cyganów (Romów), czyli *olašských* Romów. W Republice Czeskiej są oni określani też jako *Rumungři*, *Rumungro*, jako że ich przodkowie wywodzili się z dawnych wielkich Węgiei (*Uher*), a przybyli na ziemię słowackie z terenów zamieszkanymi przez ludność rumuńską.

Z kolei za bliższe wpływowi rusińskiemu można uznać wydobyte ze źródeł przez Macúrka takie nazwiska, jak: *Andrey (Andrej), Czomorka, Dymitr Dunka (Dumka, Dumek), Fedor (Fedur), Gavrišov, Horyl, Hrycko, Ivan, Kasalycky, Mahul, Mesyč, Moskal, Myhno, Olehnik, Petrach, Prehybach, Ptiolka, Rus, Rusnak (Rusniak, Rusnaček, Ruznak), Zenko*. Ich współczesne polskie przekształcenia, często spotykane na Śląsku Cieszyńskim, to: *Cymorek, Goryl, Olejnik, Pszczółka, Moskała, Rus, Rusnok*.

Z jednej strony, według Macúrka, dostępne źródła interpretowane porównawczo wskazują, że element wołoski, który przesunął się na zachód, wykazywał jednak swoje dawne „rumuńskie jądro etniczne”. Z drugiej strony ówczesni pasterze byli już zruszczeni (zukrainizowani), a zależnie od szlaku migracji wielu miało domieszkę polskiej (np. jeśli przybywali od strony Żywiecczyzny) bądź słowackiej krwi. Zdaniem czeskiego badacza, wśród Wałachów przybyłych w XVI wieku na Kisuce i Morawy prawdopodobnie nie było osób o „etnicznych cechach rumuńskich”. Wołochów o wyraźniejszej charakterystyce rumuńskiej można było wcześniej spotkać tylko we wschodniej i środkowej części Słowacji. Ulegali tam szybkiej sławizacji, prawdopodobnie jeszcze w XV wieku, przed wyruszeniem w stronę Śląska, Kisuc czy Moraw. Analizując rozważania Macúrka nad kwestiami etnicznymi, można jednak zauważyć, że czeski historyk starał się nie wdawać za bardzo w dywagacje natury filologicznej, nie był zresztą językoznawcą. Co więcej, można odnieść wrażenie, że wobec niedostatku źródeł historycznych starał się on jakby uciąć dalsze dyskusje na temat etnogenezy Wałachów przybyłych na omawiane pogranicze w pierwszej połowie XVI wieku, stwierdzając: „chodziło o obcy lud, wprawdzie osobliwy, ale etnicznie niejednolity, w którym nie zanikły (nawet w zachodnich Karpatach) pozostałości pierwotnego wschodniokarpackiego etnikum, o lud, który przemieszczał się po obu stronach gór karpackich, podczas drogi (w Karpatach Środkowych) się ruszczył czy ukrainizował”³⁶.

Więcej do powiedzenia — dzięki większej ilości informacji źródłowych — miał Macúrek w stosunku do okresu między drugą połową XVI wieku a początkiem XVII stulecia, gdy doszło do nasilenia wałaskich migracji. Jak pisał, „byłoby błędem twierdzić, że ta wałaska kolonizacja nie miała wówczas żadnych etnicznych oznak i że szło tutaj tylko o osobliwą formę działalności gospodarczej”. Na Śląsku Cieszyńskim, Kisucach i Morawach Wałasi nadal jawili się, w jego przekonaniu, jako żywioł z „obcym jądrem etnicznym”. Jakże to było „jądro”, nie pisał jednak wprost. Przywoływał tylko przekaz źródłowy z tzw. państwa mukaczewskiego z 1570 roku,

³⁶ J. Macúrek, *Valaši v západních Karpatech v 15.—18. století...*, s. 57. Macúrek często używa określeń *ukraiński* zamiast bardziej adekwatnych *rusiński*, *ruski*, co wynikało zapewne z uwarunkowań politycznych, narzuconych w nauce przez władze sowieckie.

o tysiącach Wołochów przybyłych przed wielu laty z Ukrainy i rumuńskiej Mołdawii, usadowionych pomiędzy Mukaczewem na Rusi Podkarpackiej/Zakarpackiej a Trenczynem. Przytaczał również informacje ze wspomnianego wcześniej listu Katarzyny Zrińskiej z Orawy do Maksymiliana II z 1576 roku³⁷. Macúrek powoływał się na popularną wśród wcześniejszych badaczy interpretację, że w źródłach dotyczących omawianego pogranicza w XVI wieku większość nazewnictwa górskiego była pochodzenia miejscowego (za wyjątek uznał on wzmiankę o potoku *Rusava* z 1537 roku). Następnie, na przełomie XVI i XVII wieku oraz podczas wojny trzydziestoletniej w górach pojawiło się nazewnictwo obce (według jego zapisu): *grun*, *polgrun*, *caulae*, *kičera*, *tuguria*, *gelata*, *putyra*, *koliba*, *brynza*, *Ust Radča*, *Ust Rastoky*, oraz nazwy roślin, używane przez ludność ze wschodniej części Karpat. Podane przez siebie przykłady nazw utożsamiał z językowym pograniczem rumuńsko-ukraińskim (obecna Bukowina). Badania nad nazewnictwem potwierdzały — w opinii Macúrka — pojawienie się w górach kolejnej fali migracyjnej i kolonizacyjnej w okresie wojny trzydziestoletniej. Kończąc przedstawianie tej kwestii, czeski historyk stwierdził, że w opisywanym kolejnym półwieczu wciąż chodziło „o lud obcy [...], bez wątpienia zruszczony (zukunftizowany), miejscami przemieszany (zwłaszcza w południowym Cieszyńskim) także polską krwią, w którym nadal nie zanikły pozostałości pierwotnego wałaskiego, tj. rumuńskiego [podkr. — K.N.], etnicznego jądra [...]”³⁸.

Do krytyków drastycznego ograniczania przez Crânjale wpływów rumuńskich w karpackiej warstwie językowej, a także w kształtowaniu się gospodarki szałaśniczej na Morawach dołączył w 1967 roku czeski językoznawca Antonín Vašek. Badacz ten przy okazji mniej entuzjastycznie odniósł się również do opinii Macúrka na temat przewagi elementu „zruszczonego” wśród wałaskich kolonistów na tym obszarze, potwierdzając jedynie rusińskie pochodzenie nazewnictwa niektórych roślin³⁹.

W 1992 roku cieszyńska etnografka i archiwistka Barbara Polockowa zajęła się osobą urzędnika kameralnego, który sporządził opublikowany przez Davidka

³⁷ Ibidem, s. 98—99. Macúrek podaje też, że analogiczna groźba padła ze strony Wołochów gemereskich w środkowej Słowacji w połowie XVI wieku.

³⁸ Ibidem, s. 98—104, 150. Nietłumaczone przez Macúrka słowo *calea* oznacza w języku rumuńskim „drogę”, a *tuguria* (według Macúrka *koliba*, *szalaś*) jest określeniem rzadko dziś w Rumunii używanym, oznaczającym „rodzaj chaty, ziemiankę, lepiankę” itp. Słowo *ust*, prawdopodobnie z gwarowego (raczej lemkowski) języka ukraińskiego, Macúrek tłumaczy jako „podgórze”. Można dodać, że *kičera* (*kiczora/kiczera*), w języku rumuńskim jako *chicera*, oznacza „pagórek, szczyt”, a jeśli słowo *groń* pochodzi jednak od rumuńskiego *gruiu*, to oznacza „mały pagórek”, choć istnieje również tłumaczenie jako „górska łąka”.

³⁹ Zob. A. Vašek, *Jazykové vlivy karpatské šalásnické kolonizace na Moravě. Konfrontačně komparatistická gramatická studie karpato-logická*, Praha 1967, s. 7, 39.

zapis w urbarzu z 1755 roku. Zawarte w dokumencie informacje o Wałachach czeski badacz uznał za błędne. Z kolei w ocenie Poloczkowej osąd Davidka był niesłuszny, ponieważ Franz Heymann był dobrze zorientowany w realiach ziemi cieszyńskiej. Wywodził się z zasiedziałej i prominentnej, potwierdzonej źródłowo od 1664 roku, rodziny mieszczańskiej. Jej członkowie wrosli zarówno w miasto, jak i w region. W XVIII wieku uważali się za miejscowych. Posługiwali się językiem czeskim, obowiązującym podówczas w kancelarii, ale potrafili się porozumiewać także w lokalnym narzeczu polskim. Pomijając chybione dywagacje Heymanna na temat Kwadów czy *Wasserpolaków*, należy zauważyć, że w sprawach dotyczących przeszłości Wałachów i ich kultury nie był ignorantem. Miał kontakty z pasterzami, interesował się ich życiem i gospodarką, przyznawał im rację w zadawnionych sporach fiskalnych. Zdaniem Poloczkowej, w zapisie z urbarza Heymann uwiecznił tradycyjny przekaz ustny, funkcjonujący wśród miejscowych Wałachów od pokoleń, prawdopodobnie sięgający późnego średniowiecza. Badaczka uznała trop rumuński za istotny wątek w badaniach nad etnogenezą Wołochów i jednocześnie krytykowała nadmiernie proslowiańskie podejście do tej kwestii, prezentowane przez niektórych wcześniejszych autorów⁴⁰.

⁴⁰ B. Poloczkowa, *Cieszyńskie źródła o pochodzeniu Wałachów...*, s. 86—89. Obecnie w odniesieniu do poszukiwania pierwotnych siedzib Wołochów funkcjonują dwa zasadnicze poglądy badawcze. Pierwszy lokalizował je na terytorium późniejszej Wielkiej Rumunii (*România Mare*), głównie w Karpatach Południowych, a w Wołochach upatrywał zromanizowanych potomków Daków i Traków, którzy po odejściu Rzymian przetrwali tam najazdy barbarzyńców, a potem rozpoczęli migracje na południe — po Grecję i Chorwację, oraz na północ i wschód. Jednak ze względu na brak źródeł mogących potwierdzić obecność elementu romańskiego w Siedmiogrodzie od czasu odejścia Rzymian do X wieku poglądy te bardziej odwierciedlały politykę historyczną elit rumuńskich ostatniego stulecia, którym zależało w pierwszej kolejności na legitymizacji praw historycznych Rumunii do tego obszaru i podtrzymywaniu teorii o ciągłości dziejów rumuńskich od czasów dackich. Drugi pogląd, oparty głównie na badaniach źródłoznawczych i lingwistycznych, mimo że nadal pozostający w sferze hipotetycznej, zakłada, że Wołosi byli jednym z pierwotnych plemion bałkańskich złożonym ze zromanizowanych grup etnicznych: trackiej, iliryjskiej i staromacedońskiej, zamieszkującym południową część Bałkanów (Macedonia, Bułgaria, Serbia). W VI—VII wieku po ekspansji Słowian musieli się przenieść w góry, wchodząc w bliskie relacje z Albańczykami, co nie przeszkadzało im również w asymilacji z napływową ludnością słowiańską, wynikiem czego były liczne zapożyczenia językowe. Wołosi byli przede wszystkim rolnikami. Z pogranicza grecko-macedońsko-albańskiego część Wołochów migrowała w różnych kierunkach, a ich „pozostałościami” są do dziś Arumuni, Istroromanie i Karaczenie. W XII wieku po klęskach koalicji, które tworzyli z Bułgarami i Kumanami w walkach z Bizancjum, część z nich ruszyła ze swojej prowincji Vlachia na Nizinie Wołoskiej na północ — w kierunku Siedmiogrodu i dalej do Maramureszu, a pewne grupy także na wschód — w kierunku Mołdawii i Dniestru. W XIV wieku na obszar Rusi Podkarpackiej/Zakarpackiej, Pokucia i Małopolski Wschodniej faktycznie mogły wkroczyć pewne grupy etnicznie rumuńskie, oczywiście z pewnym zasobem słownictwa bałkańskiego, słowiańskiego i węgierskiego, ale potem dość szybko ulegały one rutenizacji. Z kolei grupy,

Przeglądając historiograficzny dorobek naukowy dotyczący problematyki cieszyńskich, kisuckich i morawskich Wałachów, można stwierdzić, że nadal bazujemy głównie na osiągnięciach Macūrka i późniejszych uzupełnieniach Štiki. Większe ożywienie jest natomiast zauważalne w badaniach językoznawczych, zwłaszcza nad wprowadzoną do naukowego obiegu i powszechnie zaakceptowaną kategorią tzw. karpатыzmów, czyli zeslawizowanych wyrazów pochodzenia wołoskiego, używanych przez sąsiadujące ze sobą grupy językowe, a wyrazy te genetycznie wiążą się już nie tylko z rumuńskim, lecz także szerszym, bałkańskim obszarem językowym⁴¹. W przypadku terminologii pasterkiej używanej na Śląsku Cieszyńskim lingwistka Beata Kubok w swojej pracy zwartej z 2011 roku do karpатыzmów zaliczyła 59 wyrazów. Za karpатыzmy cieszyńskie — mające odpowiedniki w języku rumuńskim, także te nie do końca pewne oraz łącznie z zapożyczeniami niemieckimi w tym języku — uznała ponad 30 wyrazów, stanowiących główny składnik liczącej 40 wyrazów (a właściwie całych leksemów) grupy karpato-bałkańskiej. W porównaniu z wnioskami Crânjali, autorka, posiłkując się wieloma innymi opracowaniami i własnymi obserwacjami, opowiedziała się m.in. za wyprowadzaniem karpатыzmu *groń/grón* z rumuńskiego *gruiu*, a nie od słowiańskiej *grani*, która ma inne znaczenie. Kubok nie potwierdziła więc wszystkich opinii, ale też nie potwierdziła niektórych obserwacji — poczynionych niezależnie od ustaleń Crânjali — Mariana Małeckiego. W odniesieniu do badań Vaška stwierdziła, że na Śląsku Cieszyńskim nie występują określenia *ogar* (młody pasterz, chłopiec) i *vakeša* (owca z czarną obwódką wokół oczu)⁴². Co ciekawe, karpato-bałkanizmy, ustępując oczywiście słownictwu rodzi-

które migrowały stamtąd dalej w kierunku Karpat Zachodnich i Orawy, wchłaniały również pierwiastki polskie i słowackie. W pierwszej połowie XV wieku pojawiły się one w Gorcach i Tatrach, a pod koniec tego stulecia na Żywiecczyźnie. Ogólnie na ten temat zob. np. T. Sulimirski, *Trakowie w północnych Karpatach i problem pochodzenia Wołochów*, w: *Magury 85. Informator turystyczny*, red. A. Zatorska, Warszawa 1985, s. 3—27; L. Boia, *Rumuni. Świadomość, mity, historia*, Kraków 2003, s. 147—165; J. Czajkowski, *Czy Wołosi to Włosi?*, w: *Huculi, Bojkowie, Łemkowie — tradycja i współczesność*, red. J. Cząstka-Kłapyta, Kraków 2008, s. 13—28; P. Kłapyta, *Wołoskie osadnictwo w Karpatach...*, s. 9—16.

⁴¹ W nauce polskiej rozpowszechniło się ostatnio uznawanie za karpатыzm wyrazów poświadczonych co najmniej w trzech językach z minimum dwóch karpackich grup językowych (np. polsko-czesko-słowackiej i ukraińsko-rumuńskiej), przy czym co najmniej jeden z tych języków musi być niesłowiański. Szerzej zob. M. Stachowski, *Karpатыzm leksykalny*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, „Prace Językoznawcze” 2005, z. 122, s. 178—188. Z innych pozycji na temat karpатыzmów zob. np. W. Truszkowski, *Studia socjolingwistyczne z dialektologii rumuńskiej: na materiale wsi Drąguś w Siedmiogrodzie rumuńskim w konfrontacji z polską gwarą wsi Ochotnica Dolna w Gorcach*, Kraków 1992; B. Kubok, *Dawne słownictwo gwar cieszyńskich...*, s. 196—291.

⁴² B. Kubok, *Dawne słownictwo gwar cieszyńskich...*, s. 206—296. Z kolei lingwistka Anna Oczko stworzyła roboczy leksykon terminologii wołoskiej polskiego pasterstwa górskiego. Bazując na dostępnych słownikach i opracowaniach, wyodrębniła 89 wyrazów mających swoje odpowiedniki

memu, przeważały w gwarze cieszyńskiej nie tylko nad wyrazami pochodzącymi z języka niemieckiego i węgierskiego, lecz także nad wschodniosłowiańskimi, czyli gwarami języka ukraińskiego. Przy czym autorka podkreśliła:

Szacunki te jednak nie świadczą o tym, że grupy pasterzy etnicznie rumuńskich „fizycznie” dotarły na tereny Beskidu Śląskiego, ale o tym, że słownictwo wywodzące się z obszaru karpatobałkańskiego odegrało większą rolę w tworzeniu się cieszyńskiej terminologii pasterskiej aniżeli język węgierski czy ukraiński. Wytłumaczenie, moim zdaniem, jest proste: to specyficzna kultura wołoska wytworzyła desygnaty i związane z nimi nazewnictwo charakterystyczne dla gospodarki szałaśniczej. Tego typu gospodarki, powstające w północnych Karpatach i rozwijające się w specyficzne kultury językowo-ekonomiczne, powielają już tylko pewien wzorzec⁴³.

Badania i wnioski Beaty Kubok wzmacniają więc nie inny, lecz wywodzący się z Karpat rumuńskich i Bałkanów fundament kulturowy osadnictwa wołoskiego także na pograniczu śląsko-kisucko-morawskim. Na tym terenie migrowały mieszane etnicznie społeczności wałaskie, z większą lub mniejszą przewagą etnicznych cech rusińskich, polskich lub słowackich i może sporadycznie rumuńskich. Cechy te najwyraźniej nie przeważały w wiodącej w ich codziennym życiu terminologii, nie dotyczyły jej bezpośrednio, nie nadwyrężały wspomnianego pewnego wzorca, który okazał się nie tylko „pozostałością wołoskiego, tj. rumuńskiego, jądra”, jak pisał Macúrek, lecz także spuścizną o wiele trwalszą. Istnieje więc potrzeba ponownego przyjrzenia się również niektórym opiniom czeskiego historyka.

Zakończenie

Po weryfikacji materiału badawczego z dotychczasowych opracowań historycznych należy stwierdzić, że w oparciu o skromny przekaz źródłowy nadal nie sposób bliżej ustalić etnicznego oblicza ludności wałaskiej, która migrowała na pograniczu śląsko-kisucko-morawskim we wczesnych czasach nowożytnych. Zwraca uwagę to,

w języku rumuńskim. A. Oczko, *Wołoski karpатыzm leksykalny a terminologia pasterska*, dostępne w Internecie: <https://vlachs-project.eu/data/uploads/monografia/anna-oczko-wooski-karpатыzm-leksykalny-a-terminologia-pasterska.pdf> (dostęp: 12.02.2022).

⁴³ B. Kubok, *Dawne słownictwo gwar cieszyńskich...*, s. 295.

że dla miejscowych Wałasi byli ludnością nie tylko nową, lecz także obcą kulturowo i językowo. Nowsze badania językowe za nieuzasadnione uznają jednak całkowite odrzucanie naleciałości rumuńskich w charakterystyce tych społeczności. Poza tym zależnie od tras migracyjnych poszczególne wspólnoty pasterskie absorbowwały inne wpływy etniczno-kulturowe. I tak, grupy wałaskie, które przybywały na Śląsk Cieszyński, Morawy i Kisuce od strony Żywiecczyzny, dzieliły wiele wspólnych cech z osiadłą ludnością polską, z którą stykały się wcześniej. Ci, którzy przybywali od strony Orawy, posiadali już cechy wspólne z ludnością etnicznie słowacką. Z tego względu można raczej uznać, że na rubieżach szlaków wołoskich/wałaskich migrował element etnicznie i kulturowo mieszany rusińsko-polsko-słowacki, ale z przewagą pierwiastka etnicznie polskiego — gdy przybywał z Żywiecczyzny, oraz słowackiego — gdy przybywał z Orawy. Przy czym wszystkie te społeczności wyrastały z tradycyjnej kultury materialnej Karpat Wschodnich, Południowych oraz Bałkanów.

Oczywiście można zakończyć te rozważania powtórzeniem stwierdzenia, że sprawy stosunków etnicznych wymagają dalszej pracy badawczej, a poza tym są mniej ważnym elementem problematyki wołoskiej/wałaskiej od wpływu pasterskich nomadów na miejscowe stosunki gospodarcze i kulturowe. Patrząc jednak na niejednoznaczne efekty badań nad kwestiami etnicznymi i wspomniane w artykule wątpliwości wyrażane w nowszych pracach językoznawców, należy się zastanowić, czy w tej tematyce jest w ogóle możliwe dojście do jakichkolwiek nowych, wiarygodnych naukowo wniosków. Dylematów związanych z charakterystyką wałaskich społeczności na rubieżach ich wielowiekowej wędrówki jest zresztą znacznie więcej. Próba ich rozwiązania wymaga koniecznej koordynacji badań historycznych, etnologicznych i językoznawczych, aby nie powtarzać błędów wielu poprzedników. Innym problemem wartym naukowej refleksji są choćby relacje religijne między migrującymi skupiskami pasterskimi a ludnością miejscową, które w przypadku omawianego pogranicza nie były konfliktogenne. Być może różnice religijne nie stanowiły problemu dla opisywanej grupy Wałachów, jako że szybko lub już wcześniej zasymilowała się ona również wyznaniowo. W naukowym dorobku historiograficznym nie spotykamy rozważań związanych z tą tematyką.

Bibliografia

- Al Saheb J., *Valašska kolonizace na Těšínsku v 16.-18. století*, w: *Těšínsko v proměnách staletí. Sborník přednášek z let 2008—2009 k dějinám Těšínského Slezska*, red. R. Jež, D. Pindur, Český Těšín 2010, s. 71—78.

- Bacowie i Wałasi. *Kultura pasterska na pograniczu polsko-słowackim*, red. E. Kocój, J. Michałek, Cieszyn 2018.
- Boia L., *Rumuni. Świadomość, mity, historia*, Kraków 2003.
- Černý F., *Moravští Valaši*, „Časopis Matice moravské” 1909, t. 33, s. 355—365.
- Chaloupecký V., *Valaši na Slovensku*, Praha 1947.
- Cránjalá D., *Rumunské vlivy v Karpatech se zvláštním zřetelem k moravskému Valašsku*, Praha 1938.
- Czajkowski J., *Dzieje osadnictwa historycznego na Podkarpaciu i jego odzwierciedlenie w grupach etnograficznych*, w: *Łemkowie w historii i kulturze Karpat*, cz. 1, red. J. Czajkowski, Rzeszów 1992, s. 27—166.
- Czajkowski J., *Czy Wołosi to Włosi?*, w: *Huculi, Bojkowie, Łemkowie — tradycja i współczesność*, red. J. Cząstka-Kłapyta, Kraków 2008, s. 13—28.
- Czł.[onek] St.[anisław] Wędkiewicz przedstawia pracę dra St. Łukasika p.t. *Obustronne stosunki językowe rumuńsko-polskie w słownictwie, toponomastyce i onomastyce*, „Sprawozdania z Czynności i Posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności” 1935, t. 40, nr 9, s. 264—272.
- Davidek V., *Osídlení Těšínska Valachy. Studie podle urbárů panství z let 1577, 1621, 1692 a 1755*, Praha 1940.
- Davidek V., *O názvech a jménech Těšínska. S rejstříkem jmen z urbárů z let 1577, 1621, 1692, 1755*, Opava 1949.
- Dobrowolski K., *Migracje wołoskie na ziemiach polskich*, w: *Pamiętnik V Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich w Warszawie 28 listopada do 4 grudnia 1930 r.*, 1: *Referaty, Lwów 1930* [odbitka].
- Dobrowolski K., *Dwa studia nad powstaniem kultury ludowej w Karpatach Zachodnich*, w: *Studia Historyczne ku czci Stanisława Kutrzeby*, t. 2, Kraków 1938, s. 181—246 [odbitka].
- Dobrowolski K., *Studia nad kulturą pasterską w Karpatach północnych. Typologia wędrowek pasterskich od XIV—XX wieku*, „Wierchy” 1960, r. 29, s. 7—51.
- Dobrowolski T., *Tradycje wołoskie w kulturze artystycznej górali śląskich*, „Zaranie Śląskie” 1931, z. 2, s. 86—114.
- Drăganu N., *Români în veacurile IX—XIV pe baza toponimiei și a onomasticeii*, București 1933.
- Jawor G., *Osady prawa wołoskiego i ich mieszkańcy na Rusi Czerwonej w późnym średniowieczu*, Lublin 2004.
- Jawor G., *Ethnic Aspects of Settlement in ius valachicum in Medieval Poland (From the 14th to the Beginning of the 16th Century)*, „Balcanica Posnanensia. Acta et Studia” 2015, t. 22, vol. 1, s. 47—57.
- Kadlec K., *Valaši a valašské právo v zemích slovanských a uherských. S úvodem podávajícím přehled theorii o vzniku rumunského národa*, Praha 1916.
- Kadłubiec D., *Czy strój cieszyński jest strojem wałaskim?*, „Kalendarz Śląski 2011”, Czeski Cieszyn 2010, s. 224—227.
- Karger W., *Rumuńska trówla weselna ze śląskich Beskidów*, „Zaranie Śląskie” 1931, z. 2, s. 114—117.
- Kiereś M., *Kultura ludowa*, w: *Śląsk Cieszyński w latach 1918—1945*, red. K. Nowak, Cieszyn 2015, s. 169—208.
- Kłapyta P., *Wołoskie osadnictwo w Karpatach w aspekcie historyczno-geograficznym*, w: *Kultura pasterska łuku Karpat i jej oddziaływanie na kulturę Babiogórców. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Babiogórskie Centrum Kultury w Zawoi z okazji 30. „Babiogórskiej Jesieni”, 19 września 2014 r.*, red. U. Janicka-Krzywda, Kraków—Zawoja 2014, s. 9—26.
- Kniezsa I., *Pochodzenie hungaryzmów karpackiej terminologii pasterskiej*, w: *Księga referatów II Międzynarodowego Zjazdu Słowistów, Sekcja I Językoznawstwo*, Warszawa 1934, s. 49—53.
- Kniezsa I., *Pseudorumänen in Pannonien und in den Nordkarpathen*, Budapest 1936.
- Krandžalov (Cránjalá) D., *Valaši na Moravě. Materiály, problémy, metody*, Praha 1963.

- Krandžalov (Crânjală) D., *Problematika původu moravských Valachů*, „Rozpravy Čs. společnosti antropologické” 1968, č. 12, s. 1—12.
- Krygowski W., [Rec.] *Jan Reychman: Zagadnienie osadnictwa wołoskiego w Karpatach w rumuńskiej literaturze naukowej lat ostatnich. Odbitka z Rocznika Historii Społeczno-Gospodarczej. Tom VIII. Poznań 1946 r., „Wierchy” 1947, r. 17, s. 204.*
- Kubok B., *Dawne słownictwo gwar cieszyńskich w świetle kontaktów językowych*, Warszawa 2001.
- Łukasik L., *Pologne et Roumanie. Aux confins des deux peuples et des deux langues*, Cracovie—Varsovie 1938.
- Macůrek J., *Valaši v západních Karpatech v 15.—18. století. K dějinám osídlení a hospodářsko-spoolečenského vývoje jižního Těšínska, jihozápadního Polska, severozápadního Slovenska a východní Moravy*, Ostrava 1959.
- Małecki M., *Język polski na południe od Karpat (Spisz, Orawa, Czadeckie, wyspy językowe)*, Kraków—Warszawa—Łódź—Poznań—Wilno—Zakopane 1938.
- Miklosich F., *Über die Wanderungen der Rumunen in den dalmatinischen Alpen und den Karpaten*, Wien 1880.
- Nalepa J., *Łemkowie, Wołosi i Biali Chorwaci. Uwagi dotyczące kwestii genezy osadnictwa ruskiego na polskim Podkarpaciu*, „Acta Archeologica Carpathica” 1997—1998, t. 34, s. 135—173.
- Nistor I., *Cehoslovaci și Români. Expunere istorică*, Cernăuți 1930.
- Oczko A., *Rumuńska słowiańszczyzna. Zapożyczenia południowosłowiańskie w języku rumuńskim w XVI i XVII wieku*, Kraków 2014.
- Oczko A., *Wołoski karpатызм лексыкалны а тэрміналогія пастэрска*, dostępne w Internecie: <https://vlachs-project.eu/data/uploads/monografia/anna-oczko-wooski-karpатызм-leksykalny-a-terminologia-pasterska.pdf> (dostęp: 12.02.2022).
- Pamiętnik dra Andrzeja Cinciały, notariusza w Cieszynie (1825—1898)*, wyd. i wstępem zaop. J.S. Bystroń, Katowice 1931.
- Panic I., *Śląsk Cieszyński w początkach czasów nowożytnych (1528—1653)*, Cieszyn 2011.
- Pastrnek F., *O původě moravských Valachů*, „Časopis Matice moravské” 1907, r. 31, s. 113—129.
- Piskurewicz J., *Kontakty naukowe polsko-rumuńskie 1918—1939*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 1994, t. 3, nr 1 (5), s. 110—114.
- Pol W., *Rzut oka na północne stoki Karpat*, Rzeszów 2015 [reprint wydania z 1851 r.].
- Polockowa B., *Cieszyńskie źródła o pochodzeniu Wałachów*, „Pamiętnik Cieszyński” 1992, t. 4, s. 83—90.
- Popiołek F., *Początki zasiedlania Beskidów Śląskich*, „IV Rocznik Oddziału PTT »Beskid Śląski« w Cieszynie”, Cieszyn 1933, s. 34—49.
- Popiołek F., *Historia osadnictwa w Beskidzie Śląskim*, Katowice 1939.
- Porawska J., *Stereotypy językowe jako przyczynek do badania stosunków polsko-rumuńskich. Językowo-kulturowy obraz Wołochów i Wołoszczyzny w języku polskim*, w: *Kontakty polsko-rumuńskie na przestrzeni wieków. Relacji polono-române de-a lungul timpului*, red. S. Iachimovschi, E. Wieruszewska, Suceava 2001, s. 166—181.
- Prasek V., *Valaši na Frýdecku*, „Věstník Matice Opavské” 1895, č. 5, s. 1—8.
- Prasek V., *Jmeno „Valach“*, „Národopisný sborník československý” 1900, č. 6, s. 28—37.
- Repeła J., *Przegląd badań nad osadnictwem wołoskim na północ od Karpat*, „Wierchy” 1988—1991, r. 57, s. 190—197.
- R.[eychman] J., *Z nowszych prac o kolonizacji wołoskiej w Karpatach*, „Wierchy” 1936, t. 14, s. 246—247.
- Reychman J., *Zagadnienie osadnictwa wołoskiego w Karpatach w rumuńskiej literaturze naukowej ostatnich lat*, „Roczniki Dziejów Społecznych i Gospodarczych” 1939—1946, t. 8, z. 2 [odbitka].

- R.[eychman] J., *Najnowsze badania nad osadnictwem wołoskim w Karpatach*, „Wierchy” 1949, r. 19, s. 281—283.
- Reychman J., *Josef Macúrek, Valašska kolonisace v zapadních Karpatech*, „Wierchy” 1959, r. 28, s. 305—308.
- Sawicki L., *Szalaśnictwo na Wołoszczyźnie Morawskiej. (Wędrowki pasterskie w Karpatach 2), „Materiały Antropologiczno-Archeologiczne i Etnograficzne”* 1919, t. 14, s. 81—136.
- Stachowski M., *Karpatyzm leksykalny*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego”, „Prace Językoznawcze” 2005, z. 122, s. 178—188.
- Sulimirski T., *Trakowie w północnych Karpatach i problem pochodzenia Wołochów*, w: *Magury 85. Informator turystyczny*, red. A. Zatorska, Warszawa 1985, s. 3—27.
- Szanter Z., *Skąd przybyli przodkowie Łemków? O osadnictwie z południowych stoków Karpat w Beskidzie Niskim i Sądeckim*, w: *Magury 93. Przegląd krajoznawczy poświęcony Beskidowi Niskiemu*, SKBP, Warszawa 1994, s. 7—20.
- Szanter Z., *Jeszcze o osadnictwie z za południowej granicy w Beskidzie Niskim i Sądeckim*, w: *Łemkowie i lemkoznawstwo w Polsce*, red. A.A. Zięba, Kraków 1997, s. 181—202.
- Štika J., *Etnografický region Moravské Valašsko*, Ostrava 1973.
- Štika J., *Lach, Valach, Gorol a název regionu*, w: *Těšínsko*, t. 5, red. J. Štika, Šenov 2003, s. 101—102.
- Štika J., *Valaši a Valašsko. O puvodů Valachů, valašské kolonizaci, vzniku a historii moravského Valašska a take o karpatských salašich*, Rožnov pod Radhoštěm 2007.
- Truszkowski W., *Studia socjolingwistyczne z dialektologii rumuńskiej: na materiale wsi Drăguș w Siedmiogrodzie rumuńskim w konfrontacji z polską gwarą wsi Ochotnica Dolna w Gorcach*, Kraków 1992.
- Válek J., *Poznámky k mapě moravského Valašska*, „Časopis Moravského muzea zemského” 1907, r. 7, s. 51—85.
- Válek J., *Poznámky k mapě moravského Valašska*, „Časopis Moravského muzea zemského” 1908, r. 8, s. 81—118.
- Válek J., *Poznámky k mapě moravského Valašska*, „Časopis Moravského muzea zemského” 1909, r. 9, s. 109—130.
- Válek J., *Poznámky k mapě moravského Valašska*, „Časopis Moravského muzea zemského” 1910, r. 10, s. 133—146, 289—304.
- Válek J., *Poznámky k mapě moravského Valašska*, „Časopis Moravského muzea zemského” 1911, r. 11, s. 123—135.
- Vašek A., *Jazykové vlivy karpatské šalasnické kolonizace na Moravě. Konfrontačně-komparatistická gramatická studie karpato-logická*, Praha 1967.
- Velička D., *Dejiny osídlenia Kysúc*, Martin 2017.
- Wędkiewicz S., *Dialekt rumuński używany na ziemiach polskich*, w: *Encyklopedia polska*, t. 3, Kraków 1915.
- Wolski K., *Stan polskich badań nad osadnictwem wołoskim na północ od Karpat*, „Rocznik Przemyski” 1958, t. 9, s. 211—225.
- Wołoskie dziedzictwo Karpat*, red. J. Szymik, L. Richter, Czeski Cieszyn 2008.
- Zawada P., *Podania o powstaniu Jaworzynki i Koniakowa*, „IV Rocznik Oddziału PTT »Beskid Śląski« w Cieszynie”, Cieszyn 1933, s. 50—56.

Krzysztof Nowak

On the Wallachian frontiers
Origin and ethnic relations of the Wallachian population
in the Silesian-Kysuce-Moravian borderland
(in the light of historiography)

Summary

In research on Wallachian settlements, the issue of their ethnic origin has always aroused numerous controversies and emotions, which can be summarized as a rivalry between the Romanian and the Slavic options. However, much has always depended on the degree of extremes in promoting one or the other view by researchers. The article is a review of historiography on the ethnic origin of the Wallachians in the historical Polish-Czech-Slovak borderland. In the first studies of the Wallachian migrations, the Romanian option was dominant, but at the end of the 19th century, views emerged that locating this group of nomads in the Balkans and even completely negating the Romanian aspect, and then also the extreme Slavic option, whose leading representative for the border area was D. Crânjală from 1938. Many subsequent works, especially Polish ones, focused on the opposition to the negation of the Romanian or also the Balkan factor. In 1959, Josef Macůrek's book, the most comprehensive publication to date on the Wallachian settlement in this borderland, was published, which indicates a strong Ruthenian influence. Generally, it is impossible to clearly define the ethnic origin of the gelding. Linguistic works, which indicate stronger Romanian and Balkan traditions than in Macůrek's conclusions, are now bringing more revival to the research on the origin of the Wałachs. It can be said that the Walachian groups that came to Cieszyn Silesia, Moravia and Kysuce from the east (Żywiec) had many common features with the settled Polish population with whom they had contact before. Those who came from the side of Orava already had common features with the enicly Slovak population. For this reason, it can rather be concluded that an ethnically and culturally mixed Ruthenian-Polish-Slovak element migrated to the border of the Wallachian routes, but with a predominance of the ethnically Polish element — when he came from the Żywiec region, and the Slovak element - when he came from Orawa, and all these communities grew out of the traditional material culture of the Eastern, Southern Carpathians and the Balkans.

Key words: Wallachians, Silesia, Kysuce, Moravia, Josef Macůrek